

France Filipič

POVEZAVA NACIONALNEGA IN SOCIALNEGA V DOKUMENTIH
POKRAJINSKIH KONFERENC KOMUNISTIČNE PARTIJE V SLOVENIJI
MED LETI 1920—1941

Razprava, ki govori o povezavi nacionalnega in socialnega v dokumentih pokrajinskih konferenc komunistične partije med obema vojnama v Sloveniji, je lahko od doslej 22 ugotovljenih konferenc upoštevala samo tiste, o katerih se je ohranilo dovolj, za analizo obravnavane problematike, pomembnega gradiva. K širši osvetlitvi teh konferenc pa je avtor pritegnil poleg zgodovinskih virov, ki neposredno govorijo o njih, še različno dokumentacijo, časopisne objave in pričevanja udeležencev revolucionarnega boja KPJ in KPS iz tistih časov, gradivo, iz katerega je mogoče posredno razpoznati potek in vsebino obravnavanih pokrajinskih konferenc. Upošteval pa je tudi takratne družbene razmere in okoliščine, v katerih so konference potekale.

Na seji pokrajinskega strankinega sveta, dne 5. septembra 1920, na tej prvi in edini pokrajinski konferenci komunistov v Sloveniji v legalnem obdobju njihovega delovanja med obema vojnama, zasledimo povezavo nacionalnega in socialnega v resoluciji, namenjeni proletariatu Celja, Maribora, Ptuja, plebiscitnega ozemlja in obmejnih krajev.¹ V tej resoluciji je pokrajinska konferenca močno poudarila problem agitacijske dejavnosti pred plebiscitom na Koroškem in ovrednotenju plebiscita samega.

Že dva tedna pred pokrajinsko konferenco je Lovro Kuhar (Prežihov Vranc) zapisal v Rdečem praporu, da komunistično usmerjeni proletariat odklanja plebiscit na Koroškem in da delavstvo ni zato tukaj, da bi vzpostavilo meje med narodi, ali da bi pomagalo buržoaziji graditi takšne meje.² Konferenca sama je v svoji resoluciji ugotavljala, da mednarodna buržoazija, s tem, ko je postavila demarkacijske črte, zdaj z ene in druge strani te črte neti nacionalni šovinizem, ter tako odvrča široke množice delovnega ljudstva od razrednega boja, boječ se — kot je to formulirala resolucija — pretihotapljenja »razredne revolucionarne zavednosti«. K temu je ista resolucija ugotavljala, da imperalizem ne more živeti brez izkoriščanja »narodnosti in narodov«, in, da je kapitalizem zato, ker ne more živeti brez izkoriščanja proletariata, nesposoben rešiti nacionalno vprašanje samo in je le proletarska revolucija sposobna »osvoboditi potlačene in majhne narode od kolonialnega suženjstva«.

¹ Rdeči prapor št. 29 z dne 7. septembra 1920. »Proletarijatu Celja, Maribora, Ptuja, plebiscitnega ozemlja in obmejnih krajev«.

² »Proletarijatu plebiscitnega ozemlja na Koroškem!« Rdeči prapor, 18. avgusta 1920, št. 23, cenzurirano. V celoti je izšel članek v tržaškem Delu, št. 44, z dne 27. avgust 1920.

Dne 7. maja 1922 je zasedala pokrajinska konferenca KPJ v Sloveniji, četrta po vrsti, odkar je stranka v Sloveniji obstajala, in z delegati »iz vseh krajev Slovenije«, kakor je to potem bilo zabeleženo v gradivu I. državne konference KPJ.³ Do te konference, ki je sicer verjetno bila sklicana ob pripravah na I. državno konferenco KPJ, julija 1922 na Dunaju,⁴ pa je prišlo neposredno po uspešni delavski manifestaciji v Ljubljani 1. maja 1922, ki je potekala kot skupna manifestacija vseh delavskih strank in skupin, komunistov, socialistov, narodnih socialistov in krščanskih socialcev.⁵ Ta nastop organiziranega delavstva, ki je v sprevedu nosilo transparente z napisi »Doli z zakonom o zaščiti države, Živela enotna fronta delavstva, Živela proletarska Rusija«,⁵ kar je pričalo o pomembnem vplivu in deležu komunistov pri manifestaciji, je pravzaprav bil nekakšen zarodek združevanja političnih opozicijskih sil proti režimu belega terorja. To pa je imelo svoj odmev tudi na pokrajinski konferenci KPJ. Ob tem, da je konferenca ugotavljala določen vpliv komunističnega gibanja na slovenski kmečki proletarijat, je bila v ospredju razprava o — v tem času v svetovnem komunističnem gibanju tako poudarjeni — enotni fronti proletariata. S to razpravo v zvezi je pokrajinski sekretar partije Lovro Klemenčič predlagal, da bi v Sloveniji ustanovili legalno delavsko stranko, člani partije pa naj bi o tem predlogu povedali svoje mnenje na posebnem referendumu. Na pomislek Aleksandra Koblerja, člana pokrajinskega vodstva KPJ, da bi lahko odločala na takšnem referendumu samo celotna jugoslovanska partija, naj bi Vladislav Fabjančič, prav tako član pokrajinskega vodstva KPJ, izjavil, »da ustanavljamo to stranko za našo pokrajino, brez ozira na druge pokrajine«.

Fabjančičeva izjava je v bistvu odkrivala preplet med seboj odvisnih premikov v stališčih do mednacionalnih odnosov v državi, do česar je prihajalo v tem obdobju med slovenskimi komunisti, zlasti ob vse očitnejšem upiranju njihovega znatnega dela centralizmu, tako v organizaciji državne ureditve kot tudi v organiziranosti KPJ. Ob težnji, da bi se delavsko revolucionarno gibanje v Sloveniji razvijalo čim bolj avtonomno, prilagojeno nacionalnim in socialnim posebnostim slovenske družbe, so v celotnem pisanju legalnega glasila KPJ, Delavskih novic, očitne v tem času prvine širšega razvoja, ki je slej ali prej moral privedi k obravnavi nacionalnega vprašanja. Klemenčičev predlog, podan na pokrajinski konferenci KPJ o ustanovitvi legalne slovenske delavske stranke — predlog je, kot je znano, doživel svojo realizacijo januarja 1923 s formiranjem Socialistične zveze delovnega ljudstva — je bil dejansko eden prvih znanilcev tega razvoja.

Drug, zelo pomemben znak tega razvoja pa je bila julija 1922 na I. državni konferenci KPJ izjava Lovra Klemenčiča, ki je podirala unitaristično pojmovanje o enotnem jugoslovanskem narodu, nakazujoč vlogo in pomen takšnega pojmovanja v utrjevanju pozicij skrajne reakcije v državi. Ob razpravi v komisiji o političnem položaju je namreč Klemenčič poudaril, češ da je teorija

³ Iz materialov I. državne konference KPJ. ACK ZKJ, fond KI (Arhiv CK ZKJ, fond Komunistične internacionale), št. 1922/16 — 1 b do g.

⁴ Poročilo zamejskega komiteja KPJ Izvršnemu komiteju Kominterne 6. junija 1922. ACK ZKJ, fond KI 1922/7.

⁵ Glej razpravo dr. Janka Prunka »Zveza delovnega ljudstva v Ljubljani za občinske volitve decembra 1922«, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (Prispevki) 1971—1972, št. 1—2.

nacionalne enotnosti SHS z vsemi zaključki, ki izvirajo iz nje, samo maska imperializma — buržoazije, reakcije in belega terorja — s pomočjo katere poskuša odvzeti Hrvatom, Slovencem in vsem narodnim manjšinam njihove ob prevratu pridobljene pravice do samoodločbe in samouprave in s katero opravičuje svoj beli teror nad delavskim razredom in narodnimi manjšinami.⁶

Dne 24. junija 1923 je plenum Zveze neodvisnih strokovnih organizacij Slovenije razpravljal o problemih boja za obrambo pravic in življenjskih interesov delavskega razreda.⁷ Po pisanju legalnega glasila KPJ Glas svobode in glasila neodvisnih sindikatov Strokovne borbe v tem času, naj bi si množice slovenskih delavcev, kmetov in nameščencev v skupnem boju z delovnimi ljudmi po vsej Jugoslaviji priborile — kot je zapisal Glas svobode 5. julija 1923 — »gospodarsko in narodno svobodo«. To temeljno ugotovitev, povzeto iz poročila o sklepih sindikalnega plenuma, jemljemo lahko kot vsebinsko oznako zasedanja pokrajinskega strankinega sveta KPJ za Slovenijo 22. julija 1923.⁸ Na tem zasedanju so bolj kot doslej prišle do izraza težnje slovenskih komunistov, da bi delavsko politiko iztrgali iz ozkih okvirov delavskega razreda samega in se približali vlogi voditelja celotnega narodnega gibanja.⁹ Vseskozi lahko na tej, za delovanje stranke v Sloveniji v pogojih ilegale do tedaj najpomembnejši pokrajinski konferenci sledimo prepletanju nacionalnega s socialnim, tako med samo razpravo kakor tudi v različnih resolucijah, med katerimi je vsebinsko najpomembnejša politična resolucija. Ob analizi te resolucije velja na prvem mestu opozoriti na njena narodnopolitična stališča, ki se pojavljajo kot novost v jugoslovanskem komunističnem gibanju. Ob zahtevi po vzpostavitvi donavsko-balkanske federacije samostojnih delavsko-kmečkih republik je namreč govor o štirih »narodnih plemenih« v Jugoslaviji (o Srbih, Hrvatih, Slovencih in Makedoncih), ki da se smatrajo — kot to poudarja resolucija — kot samostojni narodi, ti pa naj bi, po vzorcu ruske federacije, dosegli popolno neodvisnost v svojih lastnih državah. Kot posebni enoti naj bi se vključili v federativno zvezo tudi Bosna in Hercegovina ter Črna gora, temelj medsebojnega povezovanja samostojnih držav pa naj bi bil princip samoodločbe.¹⁰

Od tako izrazite nacionalne komponente v obravnavani resoluciji pa velja naštetiti tudi najpomembnejše socialne, ki so se dotikale nekaterih problemov iz vsakdanjega revolucionarnega boja slovenskih komunistov. Ti naj bi se v večji meri zavzemali za izvajanje zakona o zaščiti dela in za uvedbo obratnih svetov v podjetjih, s svojim delovanjem naj bi si utirali pot h kmečkemu proletariatu na vasi in si pridobivali zaveznika v malem kmetu, bili bi naj pa tudi pobudniki

⁶ ACK ZKJ, fond KI 1922/16 — 2, 16 do 19. Glej tudi dr. Dušan Lukač: Radnički pokret u Jugoslaviji i nacionalno pitanje 1918—1941, stran 84.

⁷ Glej France Filipič: Poglavlja iz revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov 1919—1939, Ljubljana 1981, stran 126 in 127.

⁸ ACK ZKJ, fond KI 1923/44.

⁹ Glej Edvard Kardelj-Sperans: Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, druga izdaja, Ljubljana 1957, stran 357.

¹⁰ Resolucija je bila v jugoslovanskem zgodovinopisju že ponovno predmet znanstvenih razprav; glej dr. Janko Pleterški »Nacionalno vprašanje v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ — KPS«, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1967, št. 1—2; dr. Dušan Lukač »Radnički pokret u Jugoslaviji i nacionalno pitanje 1918—1941«, France Klopčič »Kritično o slovenskem zgodovinopisju«, Ljubljana 1977; Jure Perovšek »Slovenski komunisti in vprašanje makedonskega naroda«, »Prispevki« 1978—1979.

za organiziranje kmečkih zadrug in za dokončno izvedbo agrarne reforme. Slovenski komunisti naj bi vedno in povsod uveljavljali geslo »Tovarne delavcem, zemljo kmetom!«

Zasedanje pokrajinskega sveta slovenskih komunistov julija 1923 se s svojo bogato idejnopolično razpravo svojevrstno odraža v zgodovini na ozadju tedanje akcijske angažiranosti slovenskih komunistov in ob razsežnostih takratnega splošnega političnega položaja v slovenski družbi. S tem zasedanjem se je pravzaprav izteklo obdobje obnove partije v Sloveniji po njenem prehodu v ilegalo v začetku leta 1921 in partijski kader, ki se je zdaj uveljavljal, je očitno bil sposoben graditi na izkušnjah, pridobljenih v letih ilegalnega dela. Do zasedanja je prišlo v času po parlamentarnih volitvah, marca 1923, na katerih so v Sloveniji prišle do izraza proticentralistično razpoložene množice — kot je volilno zmago SLS in uspeh radičevcev ocenila II. državna konferenca KPJ, maja 1923. Ob izrednem poudarku, ki ga je dalo zasedanje nacionalnopolitični problematiki, je seveda treba upoštevati, da je tedaj že v vse večjem obsegu prihajala do izraza v legalnem partijskem tisku v državi razprava o nacionalnem vprašanju, ki jo je v maju sprožila državna konferenca. Dne 20. julija 1923, torej samo dva dni pred zborom slovenskih komunistov, se je pričela v Sloveniji velika rudarska stavka, ki je zajela kar 9400 ljudi in so pod vodstvom komunistov v njej sodelovali socialisti, narodni socialisti in krščanski socialci.

Ob osvetlitvi nacionalnega v povezavi s socialnim v dokumentih zasedanja pokrajinskega partijskega sveta julija 1923 v Ljubljani naj bo povedano še, da so nacionalnopolitična stališča, ki jih je oblikovala politična resolucija tega zasedanja, vsaj delno prišla do izraza tudi v resoluciji o nacionalnem vprašanju na III. državni konferenci, januarja 1924 v Beogradu. Na tej konferenci sprejeta stališča o obstoju različnih narodov v državi, so ob potrditvi načela samoodločbe narodov (s pravico do odcepitve) bili čez dve leti osnova za uveljavljanje gesla o Zedinjeni Sloveniji kot trajni programski narodnopolitični usmeritvi. Sprejetje tega gesla z njegovo osem desetletij trajajočo kontinuiteto je dejansko bil eden od predpogojev za osvajanje nacionalno osveščenih slovenskih množic in njihovo vključevanje v boj za revolucionarno preobrazbo slovenske družbe. Teza Kominterne iz 1923 o povezovanju ekonomsko-socialne komponente razrednega boja jugoslovanskega proletariata z nacionalno¹¹ se je zdaj, v širšem časovnem obsegu pred uveljavitvijo šestojanuarske absolutistične diktature 1929. leta znašla kot vodilo politične strategije KPJ v neugodnih okoliščinah za uveljavljanje nacionalnega vidika. V ospredju problemov, s katerimi se je tedaj ubadala KPJ, so bila predvsem prizadevanja za likvidacijo frakcijskih bojev, za organizacijsko utrditev partije, za njeno boljševizacijo, kar bi dosegli predvsem s pritegnitvijo novih članov iz vrst industrijskega proletariata in za razreševanje dilem v sindikalni organiziranosti. O vseh teh problemih je tudi razpravljal IV. plenum CK KPJ med 27. oktobrom in 1. novembrom 1927 v Zagrebu, ta razprava pa je bila vsaj deloma izhodišče za programsko usmerjenost pokrajinske konference KPJ za Slovenijo, 7. in 8. januarja 1928 v Ljubljani.

¹¹ Glej več o tem dr. Gordana Vlačjić »Osma konferencija zagrebačkih komunista«, Zagreb 1976, stran 47.

Ta konferenca zavzema v zgodovini KPJ pravzaprav svojevrstno mesto, saj je dala ob obravnavi problemov, ki jih je nakazal IV. plenum CK KPJ, zelo velik poudarek določanju neposrednih taktičnih nalog pokrajinske organizacije KPJ v Sloveniji z ozirom na specifični položaj Slovencev v jugoslovanski skupnosti kot tudi v širšem srednjeevropskem prostoru. K tako svojskemu poteku pokrajinske konference je nedvomno do določene mere prispevalo tudi dejstvo, da se je nasploh že precej časa slovenska pokrajinska organizacija KPJ razvijala zelo samostojno, tako da je celo Dušan Kermavner, član njenega vodstva, na IV. plenumu v Zagrebu izjavil, da je bil slovenski del stranke, kar se tiče zvez s partijskim centrom, v obdobju pred plenomom v takšnem položaju, kot da je slovensko gibanje del stranke, ki je organizirana na federativni osnovi.¹²

O pokrajinski konferenci KPJ za Slovenijo, 7. in 8. januarja 1928 neposredno pričata dva dokumenta, Resolucija k poročilu in Strokovna resolucija,¹³ ohranjena pa so tudi navodila politbiroja CK KPJ, ki predvsem opozarjajo na organizacijsko vprašanje in na problem uveljavljanja industrijskih delavcev tako v sindikatih kot v partiji. Nadalje naj bi pokrajinska konferenca podprla »zbijanje legalističnih tendenc, ki podcenjujejo pomen ilegalnega partijskega dela«, ni pa nikakršnih navodil za obravnavo narodnopolitične problematike.¹⁴ Nekaj podatkov o konferenci je mogoče razbrati tudi iz resolucije naslednje pokrajinske konference, 13. oktobra 1928, predvsem v zvezi s sklepom o koncentraciji vsega vodilnega kadra organizacije KPJ v Slovenije h kolektivnemu delu.¹⁵ Ob vsej dokumentaciji, ki smo jo navedli za pokrajinsko konferenco slovenskih komunistov, januarja 1928, pa resničnega pomena povezave nacionalnega in socialnega, kot je to prišlo do izraza v njenih dokumentih, ne bi mogli razumeti, če ne bi segli še k uporabi drugotnih virov, ki osvetljujejo širši sklop nacionalnopolitičnih vprašanj, na katera je poskušala pokrajinska konferenca odgovoriti.

Dne 30. decembra 1927 so slovenski komunisti objavili v Enotnosti, legalnem glasilu KPJ, izjavo o nacionalnem vprašanju, ki jo je podal zastopnik DKRB¹⁶ Andrej Čanžek v mariborski oblastni skupščini. Ta izjava, ki je dejansko bila po svoji zasnovi sestavni del Resolucije k poročilu slovenske partijske pokrajinske konference dober teden dni pozneje, je poudarjala, da se slovensko delovno ljudstvo ne more odpovedati boju proti nacionalnemu zatiranju za popolno nacionalno svobodo vseh zatiranih narodov, to je za uveljavljanje samoodločbe tudi za slovenski narod. Cilj je svobodna in zedinjena Slovenija v federativni zvezi s svobodnimi sosednjimi narodi.¹⁷ Čanžek je hkrati v svoji izjavi tudi razkrinkoval odnos SLS ob njenem pajdašenju z radikali in HSS ob njenem sklepanju zveze s samostojnimi demokrati do nacionalne problematike slovenskega naroda.

Širše, kot je to storil Andrej Čanžek v svoji izjavi, je na konferenci slovenskih komunistov 7. in 8. januarja 1928 analizirala politični položaj Resolucija

¹² Zapisnik IV. plenuma CK KPJ, ACK ZKJ, fond KI, št. 1927/24.

¹³ Iz sodnega spisa Deželnega sodišča v Ljubljani, Vr. IX, 866/28 v ACK ZKJ.

¹⁴ Poročilo o 10. seji PB CK KPJ, 5. januarja 1928, ACK ZKJ, fond KI 1928/3.

¹⁵ Resolucija Pokrajinske konference k poročilu o politiki in delovanju stranke. ACK ZKJ, fond KI 1928/79.

¹⁶ Delavsko-kmečkega republikanskega bloka.

¹⁷ Enotnost, 30. decembra 1927, članek »Deklaracija dekalistov v okrožni zbornici«.

k poročilu. Ocenila je tudi vlogo vseh političnih strank v Sloveniji, zlasti ob paktiranju SLS z radikali po sporazumu dr. Korošca 10. julija 1927 na Bledu z ministrskim predsednikom Vukičevićem, kar je slovenske klerikalce pripeljalo v vlado, in ob združitvi HSS in SDS 10. novembra 1927 v opozicijsko Kmečko-demokratsko koalicijo. Pokrajinska konferenca je morala odgovoriti na vprašanja, kakšna naj bi bila ob teh političnih premikih v državi strateška in taktična usmeritev KPJ v spremenjenem političnem položaju. Resolucija pa pravi, da je KPJ ob dejstvu, da so vse meščanske stranke podrejene interesom buržoazije, da so socialisti »z delavskimi institucijami plačan agent vladajočega režima«, JSDS pa da je »okostenela sekta«, KPJ edina stranka, ki bi lahko zbrala okrog sebe slovenske delovne množice, tako v boju za njihove neposredne interese kot v prizadevanjih za nacionalno samostojnost (...) »ne da bi pri tem izgubila izpred oči svoj končni cilj — socialno revolucijo«.

Strokovna resolucija, kakor jo je zasnovala pokrajinska konferenca slovenskih komunistov, januarja 1928, je s svojo socialno komponento dopolnjevala celovitost razprave in je danes za zgodovinopisje zanimiv dokument o razmerah v slovenskem sindikalnem gibanju nasploh, posebej pa še v njegovih razrednih organizacijah.

Na rob pokrajinske konference slovenskih komunistov, januarja 1928, ki smo jo obravnavali v naši razpravi obširneje, ker se je značilno vključevala s svojimi stališči v regeneracijski proces KPJ v letu 1928, naj še opozorimo na sočasni zapis Jožeta Dolenca v prvi številki letnika 1928 Svobodne mladine, mesečnega glasila levo usmerjenih slovenskih mladih intelektualcev. Dolenc je namreč, izražajoč stališča KPJ, ob geslu »Zedinjene Slovenije« deloma celo kot pojasnilo k Čanžkovi izjavi v Mariboru, poudaril, da zahteva po »svobodni in zedinjeni Sloveniji« nikakor ni vezana na okvir SHS. V članku, ki ga je naslovil »Pravica samoodločbe do odcepitve«, je med drugim zapisal: »Ker nam Slovencem kot narodu v nobeni izmed držav, na katere smo razkosani, niso priznali temeljne narodne pravice, enakopravnost in suverenost, upravičeno trdimo, da smo Slovenci v celoti nesvoboden narod, iz česar izhaja, da je predvsem nesmiselno vezati slovenski problem na katerokoli teh držav ali ga iz nje ven reševati.«

Dolenc je opozoril na problem, ki je bil prisoten vsa leta po prevratu, da je namreč naloga komunistov preprečiti, da bi težnja po osvoboditvi slovenskega življa zunaj meja Jugoslavije bila v podporo ekspanziji jugoslovanskega imperializma.

O dveh nadaljnjih pokrajinskih konferencah slovenskih komunistov v letu 1928 — 13. oktobra 1928 ter 25. in 26. decembra 1928 — je ohranjeno premalo dokumentarnega gradiva, da bi lahko izčrpno obravnavali povezavo nacionalnega in socialnega v njihovih dokumentih. Kot vse kaže, pa je v obdobju, zlasti pred IV. kongresom KPJ v Dresdenu, novembra 1928 stopila nacionalna problematika v ozadje. Tedaj so v Sloveniji komunisti razpravljali o Odprtem pismu Komunistične internacionale in se je pokrajinska organizacija predvsem ukvarjala s problematiko likvidacije frakcijskih bojev, premagovanja svojih organizacijskih slabosti ter z usmeritvijo svojega članstva na čelo boja za vsakdanje zahteve delavskih množic. Takšen položaj namreč odsvitata dva dokumenta pokrajinske konference slovenskih komunistov 13. oktobra 1928, Resolucija po-

krajinske konference k poročilu o politiki in delovanju stranke ter Resolucija P. K. o Odrptem pismu E. K. K. I.¹⁸

Skoraj šest let je poteklo od zadnje pokrajinske konference slovenskih komunistov v Jugoslaviji pred uvedbo šestojanuarske diktature leta 1929 do pokrajinske konference v Goričanah 16. septembra 1934, na kateri je bil prisoten tudi predstavnik politbiroja CK KPJ Josip Broz-Tito. Ta konferenca, izvorna v obravnavanju in v analizi družbenega položaja Slovencev v Jugoslaviji in v svojem kritičnem odnosu do politične prakse slovenskih komunistov, je ob analizi značilnosti procesa obnove partijskih organizacij v Sloveniji v letih najhujšega nasilja šestojanuarske diktature, ob povezanosti nacionalnega in socialnega vprašanja, vrh idejnopolitične rasti v KPJ v Sloveniji pred IV. državno konferenco partije, decembra 1934.

Značilnost goričanske pokrajinske konference so bile dolgotrajne priprave nanjo, ki so trajale več kot leto dni (do konference bi morale priti že jeseni 1933, pa so jo preprečili takratni policijski vdori v partijo), in dejstvo, da je bilo gradivo zanjo obdelano ob skupnih naporih celotnega vrha pokrajinske organizacije, tako da se v sistematični obravnavi posameznih etap delovanja slovenskih komunistov od 1929 naprej nacionalnopolitični in socialni vidiki povezujejo v vseh treh ohranjenih referatih, tako v organizacijskem in sindikalnem, ki ju je prebral Boris Kidrič, in v Kardeljevem poročilu, ki je obravnavalo kmečko in nacionalno vpašanje.

Če bi hoteli podrobneje analizirati temeljne sestavine nacionalnega in socialnega v dokumentih goričanske pokrajinske konference, bi morali tudi tokrat pritegniti še mnogo drugotnega gradiva, predvsem razna poročila o konferenci,¹⁹ Kardeljevo obširno poročilo o stanju partijske organizacije, ki ga je napisal z datumom 2. december 1934 na Dunaju, na poti v Sovjetsko zvezo,²⁰ predvsem pa bi morali osvetliti idejnopolitični profil Književnosti, legalne revije KPJ, ki je izhajala pod uredništvom Bratka Krefta od konca 1932 in pod konceptualnim vodstvom pokrajinskega komiteja partije kot glasnica borbene kurza partije z usmeritvijo na množice, po besedah Edvarda Kardelja — na odprto morje celotnega političnega, ekonomskega in drugega dogajanja v deželi in v svetu.²¹ Ob tem moramo nujno opozoriti na članek Edvarda Kardelja — Brodarja »Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje«, ki je izhajal v prvih številkah Književnosti konec 1932 in v letu 1933, torej v času, ko se je v Sloveniji silovito okrepil odpor proti unitarizmu in se je v mnogih slučajih klerikalna (ter deloma tudi liberalna) buržoazija poskušala polastiti vodstva različnih akcij in gibanj za priznanje nacionalne identitete slovenskega naroda, postavljajoč s tem v zvezi tudi vrsto ekonomskopolitičnih zahtev.²² Referat E. Kardelja v Goričanah po-

¹⁸ ACK ZKJ, fond KI 1928/79.

¹⁹ Poročilo Josipa Broza Tita, ACK ZKJ, fond sindikalne internacionale, nesignirani dokumenti, Poročilo Josipa Broza Tita, 13. septembra 1934 o pripravah na pokrajinsko konferenco. ACK ZKJ, fond KI, št. 1934/191. Poročilo centralnega komiteja KPJ pokrajinskemu komiteju KPJ z dne 29. oktobra 1934. ACK ZKJ, fond KI, št. 1934) itd.

²⁰ AC ZKJ, fond KI, št. 1934/257.

²¹ Edvard Kardelj: Po petindvajsetih letih. Ljubljana 1959, stran 6. S temi besedami je Kardelj označil regeneracijski proces partije, kakor se je začel 1928. leta in se, po prekinitvi po 1929. letu nadaljeval v obnovi partije.

²² Opozoril bi na klerikalne »Punktacije«, ilegalno razširjene konec decembra 1932.

meni od objave v Književnosti bistveni napredek pri obravnavanju nacionalnega vprašanja tako glede analize socialne vsebine slovenskega narodnega vprašanja, kot izrabo možnosti za pridobivanje vpliva na množice, zlasti na kmečke. Poudaril je namreč, »da je boj za osvojitve kmečkih množic predpogoj zmage proletariata, predpogoj za uspeh proletarske revolucije, predpogoj za upostavitve sovjetske oblasti«. Ob pravkar povedanem si moramo priklicati v spomin dejstvo, da je neposredno po konferenci v Goričanah v duhu njenih priporočil pričela izhajati Ljudska pravica, časopis, nastal sicer po pobudah narodnorevolucionarnega koncepta v delovanju slovenskih komunistov, vendar pa ustvarjajoč pogoje za organizacijsko bazo kmečko-delavskega gibanja, s katerim se je v Sloveniji pričelo politično združevanje, ki je pozneje prerastlo v Ljudsko fronto.

Dokumenti goričanske konference so v svoji povezavi nacionalnega s socialnim poskušali odgovoriti na vprašanja, ki si jih je KPJ zastavljala zlasti od druge polovice leta 1932. Kot je znano, je bila tedaj pri centralnem komiteju partije na Dunaju ustanovljena posebna komisija za slovensko narodno vprašanje, več nadaljnjih komisij pa je pri CK KPJ in v balkanskem sekretariatu Kominterne v Moskvi proučevalo in pripravljalo dva temeljna projekta: deklaracijo treh partij, jugoslovanske, italijanske in avstrijske, o samoodločbi slovenskega naroda in o njegovih pravicah do zedinjenja, ter predloge za ustanovitev samostojne slovenske, hrvaške in makedonske komunistične stranke v okviru KPJ.²³

Kardeljeve raziskave, objavljene v Književnosti, so se odločno postavile po robu agitacijski ali čustveno obarvani obravnavi problemov slovenskega narodnega vprašanja, opozarjajoč, da samo analitičen znanstveni pristop vodi do realnih spoznanj. V goričanskem referatu pa je nato Kardelj, oprt tudi na organizacijsko in vsebinsko sporočilo ostalih dveh referatov, podal vzorec celovite, znanstveno utemeljene obravnave slovenskega narodnega vprašanja v medsebojnem spletu političnih, kulturnih, socialnih in ekonomskih podatkov. V času, ko je potekala goričanska konferenca, je CK KPJ že sprejel sklep o ustanovitvi nacionalnih partij v okviru KPJ, kar naj bi potrdila še IV. državna konferenca. Dejansko je Edvard Kardelj dal prav z referatom na goričanski konferenci, ki ga je dopolnil še s študijskim zapisom 2. decembra 1934 na Dunaju, osnovo za realizacijo projekta o ustanovitvi slovenske nacionalne partije. Kardelj je namreč omogočil razglabljanje o tem, koliko mora politična praksa nacionalne partije doumeti svojskosti, posebni položaj, sposobnosti in interese svojega naroda, če hoče biti res narodna v pravem pomenu besede. Tako je bil tudi Edvard Kardelj poklican, da je po dolgem obdobju dveh let in pol po goričanski konferenci zasnoval programsko osnovo Manifesta za ustanovni kongres KPS na Čebinah.

Med goričansko pokrajinsko konferenco in Čebinami je bilo obdobje prelomnih dogodkov v Jugoslaviji in širom po svetu. Zlom šestojanuarske diktature po smrti kralja Aleksandra, parlamentarne volitve 5. maja 1935, ki so sicer izrekle obsodbo »režimu puškinega kopita«, niso pa mogle preprečiti, da se ne bi ustoličil režim JRZ, kot modernejša inačica vladavine JNS, služoč koristim

²³ Glej Pismo CK KSJ oblastnemu komiteju KSJ za Slovenijo z dne 12. decembra 1932, ACK ZKJ, fond KI, št. 1932/174. Alenka Nedog »O nastanku izjave treh komunističnih strank o slovenskem narodnem vprašanju«. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1967, 1—2, stran 365 do 383.

velikega kapitala ob laviranju med agresijo mednarodnega fašizma in interesi najkonzervativnejših vladnih krogov na Zahodu. Onkraj meja Jugoslavije postopno razpada versajski sistem v Evropi, fašizem pa, ki je netil žarišča nemirov in vojn po svetu, utira pot svoji nemški in italijanski različici na vzhod in jugovzhod Evrope. V tem času poteka pot slovenskih komunistov od borbe za enotnost delavskega razreda in uveljavitev slovenskega narodnorevolucionarnega gibanja in do povezovanja demokratskih kril meščanskih strank in grupacij v ljudsko-frontnih akcijah. Na koncu te poti je Ustanovni kongres na Čebinah z Manifestom, ki je po besedah zgodovinarja dr. Mirka Stiplovška,²⁴ »zglede marksistične analize razmer na Slovenskem kot v Jugoslaviji in velike fašistične nevarnosti, ki grozi svetu, posebej še slovenskemu narodu, ter zglede jasno postavljenih zgodovinskih nalog partije v nadaljnjem boju za združeno Slovenijo v okviru federativne skupnosti jugoslovanskih narodov na novih socialnih osnovah«.

Ugotovitev, da bosta bodočnost slovenskega naroda in njegov narodni obstoj zagotovljena le v svobodni zvezi bratskih narodov Jugoslavije v obliki zvezne države,²⁵ je bila potem osrednje vodilo resolucije, ki jo je sprejela v dneh priključitvi Avstrije k Hitlerjevi Nemčiji, I. konferenca KPS v Šmiglovi zidnici nad Grajsko vasjo v Savinjski dolini v noči od 16. na 17. april 1938.²⁶ Nevarnost delitve Slovenije med fašističnimi napadalci se je s pojavom nacistične Nemčije na Karavankah v soseščini slovenskega ozemlja okrepila zlasti ob valu hitlerjevske propagande, ki je zalil Slovenijo; konferenca, ki ji je prisostvoval tudi Josip Broz-Tito, je v prvi vrsti razpravljala o tem, kako organizirati odpor proti fašistični propagandi, tako v Sloveniji kot nasploh v Jugoslaviji. V resoluciji na konferenci je bilo jasno povedano, da morata biti za uspešno akcijo proti fašizmu v Jugoslaviji, če bo ta država hotela biti jez proti nacistični plimi, izpolnjena predvsem dva pogoja: da se ljudstvu vrnejo demokratične in narodne pravice in da se takoj sprejmejo ukrepi za izboljšanje gospodarskega položaja. Zlasti naj bi nudili gospodarsko in kulturno pomoč obmejnemu prebivalstvu.

Očitna je torej najožja povezava nacionalnega in socialnega v tem osrednjem dokumentu prve pokrajinske konference slovenskih komunistov, ki je potekala povsem v duhu sklepov čebinskega kongresa, bila pa je potem izhodišče za obsežno organizacijo narodnoobrambnih akcij slovenskih patriotskih sil na čelu s komunisti.

Zaradi pomembnosti nacionalnih in socialnih komponent v resoluciji I. konference KPS pa obstaja nevarnost, da enostransko ocenjujemo njeno vsebino zgolj glede na njeno narodnopolitično sporočilo in zapostavljamo njene socialne razsežnosti. Resolucija je bila namreč zasnovana zelo kmalu po zasnovi razglasa CK KPJ »Za mir, neodvisnost in svobodo«, ki ga je napisal Josip Broz-Tito v Parizu neposredno po vdoru vojaških sil nacistične Nemčije v Avstrijo.

²⁴ Dr. Mirko Stiplovšek »Pregled značilnosti družbenopolitičnega razvoja na Slovenskem in vloge partije v njem« Zbornik ob štiridesetletnici Ustanovnega kongresa KPS, Ljubljana 1977, stran 26.

²⁵ Povzeto iz Manifesta prvega kongresa Komunistične stranke Slovenije. Obvestilo C.O.K.S.J. Zgodovinski arhiv CK ZKS.

²⁶ Sklepi I. konference Komunistične stranke Slovenije, Zgodovinski arhiv CK ZKS, fond letakov.

Zato za osvetlitev socialne plati resolucije I. konference KPS nekaj okvirnih podatkov.

Predvsem je treba opozoriti na splošni notranjepolitični položaj v Jugoslaviji, za katerega je bilo značilno, da je protiljudski režim dr. Milana Stojadinovića in dr. Antona Korošca zoževal že doslej uveljavljene demokratične svoboščine, da je vlada dala »vso svobodo akcije fašističnim strujam, medtem ko je demokratične s silo zatirala« (glej Obzornik Delavske politike št. 1, članek »Politični razvoj v Jugoslaviji po petem maju«). Značilnost tega položaja je tudi bila, da se je ekonomski položaj delovnega ljudstva kljub trenutnemu razcvitu gospodarstva še poslabšal, saj so se zaostrovali delovni pogoji. Zakon o minimalnih mezdah ni dosegel svojega namena, splošni gospodarski položaj v deželi pa je bil vedno bolj v znamenju ne samo jugoslovanske politične odvisnosti od Osi, temveč tudi od vse večje gospodarske podrejenosti. Režim JRZ ni imel nikaršnega posluha za zahteve zatiranih narodov. Še vedno se je uveljavljal preko volilnega reda, ki ga je podedoval od režima JNS. V letu 1936 je izvedel po državi občinske volitve z javnim glasovanjem na osnovi razdelitve mandatov po skrajno krivičnem proporcionalnem sistemu v atmosferi najhujšega pritiska. Zaradi takšnega ravnanja se ni odzvalo veliko število volilcev, abstinenca je marsikje presegla tudi 50 %, kar sicer v Jugoslaviji ni bila redkost. V tem položaju se je namreč pokazalo, da tudi tako imenovana »Združena opozicija« s svojim programom ni zadovoljevala volilcev, saj ni imela namena, da bi prišlo do radikalnejših družbenih sprememb v državi. Pogubno se je tudi v državi uveljavljala Stojadinovićevo zunanjepolitična usmeritev, ki je vodila k najtesnejšim zvezam z »Osjo« Berlin—Rim in dajala podporo generalu Francu v Španiji, rahljala zvezo Male antante kot tudi Balkanske zveze, kar je pospeševalo notranjo fašizacijo v državi (na to je resolucija I. konference KPS posebej opozarjala).

Na rob analize sklepov I. konference KPS, ki smo jo opravili v zvezi z ugotavljanjem povezave nacionalnega in socialnega, naj dodamo še nekaj ugotovitev, ki tem sklepom, prav z ozirom na našo raziskavo, dajejo nove razsežnosti.

Prvič: Pomemben pečat I. konferenci KPS je dala navzočnost Josipa Broza-Tita, ki je bil od srede 1937. leta na čelu jugoslovanske partije. Njegova udeležba na konferenci je vnašala v njen potek širino ter jo povezovala v obravnavi nekaterih problemov — (recimo o stanju v kolektivu jugoslovanskih komunistov v kaznilnici v Sremski Mitrovici) — ki so zajemali celotno KPJ v širši, jugoslovanski okvir, nedvomno pa je Titova navzočnost ob njegovem uvodnem referatu — udeleženci konference se spominjajo, da je trajal pet ur — vplivala na formulacije sklepov, ki so akcije slovenskih komunistov usmerjale tudi v mednarodno sfero (vključitev slovenske obrambne akcije v svetovno gibanje za mir itd.).

Drugič: V nasprotju s stališčem, ki ga je formuliral Jože Dolenc leta 1928 v Svobodni mladini, da zato, ker Slovencem v nobeni izmed držav, na katere so razkosani, niso priznane temeljne pravice, enakopravnost in suverenost, izhaja, da je nesmiselno vezati slovenski problem na katerokoli teh držav, ali ga »iz nje ven reševati«, je v sklepih I. konference KPJ nedvoumno poudarjeno — kar je sicer do neke mere že ugotavljal plenum CK KPJ 9. in 10. junija 1935 — da jugoslovanski komunisti v Jugoslaviji vidijo svojo domovino, ki jo je treba

braniti pred prodiranjem fašizma in jo notranje spremeniti v demokratično državo. O tem je na I. konferenci KPS spregovoril 8. sklep, ki se glasi: »Svobodna, demokratična Jugoslavija, zgrajena na enakopravnosti vseh narodov in na blagostanju in zadovoljstvu delovnega ljudstva, je danes edina oblika države, v okviru katere Slovenci in drugi narodi v Jugoslaviji lahko iščemo zatočišče in zaščito pred hitlerizmom. Za to svobodno Jugoslavijo mora slovenski narod iti v borbo skupno s hrvaškim, srbskim in drugimi narodi Jugoslavije...«

Tretjič: Ko je Josip Broz-Tito poročal septembra 1938 Kominterni v Moskvi o splošnih razmerah in o delovanju komunistov v Jugoslaviji,²⁷ je v zvezi s podatki o I. konferenci KPS in njenih sklepih zapisal o političnem stanju v Sloveniji tole: »Šele zdaj, ko je Hitler zavzel Avstrijo in ko Sloveniji preti neposredna hitlerjevska nevarnost, začenja Ljudska fronta v Sloveniji dobivati pravo podobo in vsebino. Anšluß je prav vsem strankam pognal strah v kosti, samo KP se je edina in kot prva pojavila z geslom »Slovenci, zberite se v enotni fronti za obrambo naše nacionalnosti proti hitlerjevskemu suženjstvu in sleherni hitlerjevski propagandi v Sloveniji«.

Vse tri navedbe po svoje pripomorejo k doumevanju zgodovinske vloge I. konference KPS ob njenem doumevanju problemov narodne in socialne politike slovenskega naroda.

Zaradi pomanjkanja obširnejše dokumentacije o II. konferenci KPS konec decembra 1939 v Joštovem mlinu v Medlogu, v neposredni celjski okolici, ne moremo analizirati stališč dokumentov z vidika posameznih pokrajinskih konferenc komunistov v Sloveniji. O konferenci se je ohranilo le kratko poročilo, objavljeno v Proleterju, v njegovi januarsko-februarski številki letnika 1940.

Pač pa ta razprava lahko obširneje analizira povezavo nacionalnega s socialnim v dokumentih III. konference KPS na Vinjah nad Dolskim v noči od 29. na 30. junij 1940.

Najprej moramo opozoriti na nekatere zgodovinske okoliščine, v katerih je konferenca potekala, ker so vplivale na njeno temeljno usmeritev in na zasnovane njene resolucije. Dne 21. junija 1940 je Francija podpisala premirje v Compiègnu, dva dni nato so bili vzpostavljeni diplomatski odnosi med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, kar je močno vplivalo na politično klimo na Slovenskem. Pri delu demokratsko in patriotsko usmerjenih slovenskih množic se je omajalo zaupanje do Zahoda in usmerilo njihov pogled k Sovjetski zvezi. Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji, ki se je ob »Anšlußu« spomladi 1938 in zlasti v dnevih češkoslovaške krize, septembra 1938, zelo okrepilo ob plimi narodno-obrambnih akcij ter doseglo sorazmerne uspehe tudi na volitvah v narodno skupščino 11. decembra 1938, je zlasti po izbruhu druge svetovne vojne doživljalo hude preizkušnje. Vojno stanje v svetu je narodnoobrambno gibanje razslojilo, zlasti del slovenske javnosti, ki se je ob oceni vojnega spopada v Evropi in agresiji fašizma nagibal k tesnejši naslonitvi na Zahod, medtem ko so se zlasti slovenske proletarske množice, ki so bile pod vplivom KPJ, vse bolj odločno zavemale za zavezništvo s Sovjetsko zvezo. Ob ocenah mednarodnih političnih dogodkov, predvsem ob sklenitvi nenapadalnega pakta med Sovjetsko zvezo in Hitlerjevo Nemčijo, ob delitvi Poljske med Nemčijo in SZ, sovjetsko-finski vojni, opustitvi ljudskofrontnega kurza v kominternski politiki, pa ob sodnih

²⁷ O Ljudski fronti. ACK ZKJ, fond KI 1938/30.

procesih proti gardi starih revolucionarjev v SZ itd., je postopno prihajalo do ohladitve v odnosih med dotedanjimi zavezniki in sopotniki v ljudskofrontnem gibanju in med komunisti. Toda povedati je potrebno, da so ti pojavi slovensko ljudskofrontno gibanje, katerega nosilec je bila v septembru 1939 ustanovljena Zveza delovnega ljudstva, postavljali pred vedno nove preizkušnje. Med množicami iz liberalnega in klerikalnega tabora je tekel proces ločevanja desničarskih in demokratičnih sil, ki je koreninil v izkušnjah in spoznanjih ljudskih množic ob njihovi angažiranosti v narodnoobrambnih akcijah, v boju za nekatere temeljne socialne in kulturno-politične zahteve slovenske družbe, v protestih proti konfinaciji nekaterih jugoslovanskih komunistov v koncentracijskem taborišču v Bileći, ob stavkovnem valu, ki se je sprožil decembra 1939 z veliko rudarsko stavko in se razširil maja 1940 na blizu 4000 stavbinskih delavcev v Sloveniji in ob razočaranjih, ki je navdajalo mnoge patriote, ko so ugotavljali, koliko režim Cvetković-Maček krmari državo v vse večjo gospodarsko in politično odvisnost od Hitlerjeve Nemčije.

Vse te okoliščine moramo upoštevati ob razčlembi resolucije, ki je bila sprejeta na pokrajinski konferenci na Vinjah.

Vsekakor je konferenca potekala v času, ko je druga svetovna vojna že nakazovala možnosti daljnosežnih političnih in družbenih sprememb v svetu in, po oceni konference, celo možnost naglega revolucionarnega poleta in hitrega nastopa revolucionarne krize v vrsti kapitalističnih držav. Kolikor nam je znano, je tudi Josip Brz-Tito, ki je bil na konferenci navzoč, v svoji sklepni besedi podal oceno mednarodnih in notranjepolitičnih razmer in ob tem nakazal perspektivo odločilnih revolucionarnih dogodkov, ki naj bi jih svetovni spopad imperialističnih sil prej ali slej sprožil tudi v Jugoslaviji.²⁸

V organizacijskem referatu na V. državni konferenci,²⁹ oktobra 1940, je Josip Broz-Tito ocenil širše obdobje pred konferenco na Vinjah in razložil temeljne smernice partijske politike v etapah, kako se je od narodno razredne usmerjenosti, od ljudskofrontnega združevanja tako od spodaj preko širokih narodnoobrambnih in ekonomskih akcij ljudskih množic kot ob sporazumevanju z vrhovi nekaterih političnih skupin, vračala na povsem razredne pozicije. O tem je Tito zapisal v svojem referatu: »Tako so torej po izbruhu te druge imperialistične vojne bile postavljene pred našo partijo vsled novonastalega položaja nove važne naloge. Ves boj in celotno delovanje partije je bilo nujno postaviti na strogo razredne temelje. Prekine se z načrtovanjem ali kakršnimkoli sporazumevanjem z vrhovi buržoaznih tako imenovanih demokratičnih strank, ki so postale vedno bolj reakcionarne in bile agenture angleških in francoskih imperialističnih netilcev vojne. Pred našo partijo kot pred vse sekcije Kominterne so bile postavljene naloge kot so: borba za delavske množice ob graditvi Ljudske fronte od spodaj z organiziranjem in vodenjem vsakodnevnih bojev za vsakodnevne potrebe teh množic — borba proti draginji, borba proti vojni, borba za svobodo in

²⁸ II. konferencija KP Slovenije. Proleter, januar-februar 1940, št. 1—2, letnik XVI.

²⁹ Glej »Peta zemaljska konferencija KPJ« v publikaciji »Izvori za istoriju Saveza komunista Jugoslavije«, Beograd 1980, organizacijski referat Josipa Broza-Tita, str. 23.

demokratske ter nacionalne pravice delavskih in narodno zatiranih množic v Jugoslaviji.«³⁰

Konferenca na Vinjah je bila organizirana med pripravami na V. državno konferenco in je po svoji vsebini bila sestavni del predkongresne dejavnosti, ki je od konca junija 1940 potekala preko podobnih konferenc po vsej državi. Na ta način zbrano gradivo za državno konferenco (predvsem so to bile resolucije posameznih konferenc) je bilo dovolj izčrpno in avtentično, da je na njej lahko bila podana slika razmer in aktivnosti v KKPJ v državi zelo pregledno, prepričljivo, zajemajoč tedanjo najbolj perečo problematiko revolucionarnega boja jugoslovanskih komunistov.

Odlomek, ki smo ga navedli iz organizacijskega referata Josipa Broza Tita na V. državni konferenci se po svoji vsebini povsem sklada z ocenami položaja in političnih pobud slovenskih komunistov, kot jih vsebuje resolucija, sprejeta na Vinjah, zlasti v njenem drugem poglavju »Temeljni momenti političnega razvoja in rdeča nit v delovanju Komunistične stranke Slovenije od njenega ustanovnega kongresa do I. konference« in v njenem tretjem poglavju »Krah slovenskih meščanskih strank«. Ocene o socialni diferenciaciji v ljudskofrontnem gibanju ob izrazitem zaostrovanju razrednega boja, ki se zdijo danes zgodovinarju zelo brezkompromisne in v neskladju z razvojem dogodkov, ko je samo nekaj tednov po konferenci na Vinjah prišlo v Sloveniji do pogajanj in potem do akcijskega sporazuma s krščanskimi socialisti in so se že julija 1940 zbrali ugledni meščanski politiki na pobudo KPS na konferenci Društva prijateljev Sovjetske zveze, ki je bilo v ustanavljanju, so izrazita manifestacija narodne in socialne politike slovenskih komunistov v tem času, ki so s svojo ostro obsodbo želeli v vrstah meščanskih strank in socialne demokracije razkrinkati krivce za razcep ljudskofrontne zveze, ki je pred začetkom druge svetovne vojne žela lepe uspehe ob narodnoobrambniških akcijah in skupnem nastopanju vseh treh tradicionalnih, politično različno obarvanih sindikalnih zvez. Nedvomno so bile te sodbe tudi del zapletenega taktičnega posega v sorazmerja med slovenskimi političnimi grupacijami, ki so prej pripadale Združeni opoziciji, po vstopu dr. Mačka v vlado pa so si iskale nove poti in nova zavezništva. Slovenski komunisti so težili za tem, da bi v obdobju, neposredno po kapitulaciji Francije in po vzpostavitvi diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo dosegli, da bi se množice, ki so pripadale meščanskim strankam in so po porazu Francije bile razočarane nad Zahodom, čimprej »jasno in iskreno« — kot je to povedano v resoluciji konference na Vinjah — opredelile za naslonitev Jugoslavije na Sovjetsko zvezo.

Resolucija, sprejeta na Vinjah, vsebuje v IV. poglavju seznam osnovnih nalog, ki so si jih zadali slovenski komunisti za obdobje po konferenci, med temi nalogami so nacionalnopolitične in socialnoekonomske. Poudarjeno je zlasti delovanje stranke na vasi, da bo partija ob razkroju meščanskih »kmečkih strank« v Sloveniji čimprej prevzela vodstvo delovnih kmečkih množic, postavljena je zahteva po aktivizaciji komunistov v sindikalnem gibanju. Omeniti velja še uvodni del resolucije, v katerem je razčlenjeno delovanje stranke od

³⁰ »Resolucija sprejeta na I. konferenci Komunistične stranke Slovenije«. Zgodovinski arhiv CK ZKS, fond letakov. Pojasniti je treba, da je konferenca na Vinjah, ki je dejansko bila tretja po vrsti od Ustanovnega kongresa KPS naprej, sama sebe smatrala kot prvo.

ustanovnega kongresa na Čebinah do konference in je povedano, »da je Komunistična stranka Slovenije pokazala in organizirala pravo pot množičnega boja za resnično ljudsko demokracijo, za nacionalno svobodo in enakopravnost ter za rešitev ogroženega slovenskega naroda«. Iz navedenega je dovolj očitno, do kolike mere se elementi nacionalnega in socialnega povezujejo v celotni idejni in vsebinski zasnovi III. konference KPS na Vinjah.

V razpravi smo lahko sledili zvezi nacionalnega in socialnega v dokumentih pokrajinskih konferenc komunistične partije v Sloveniji kot izrazu trajno prisotne ustvarjalne volje slovenskih komunistov in v včasih bolj, včasih manj uspešni usmeritvi uveljavljanja idej revolucionarnega boja med najširšimi ljudskimi množicami. V uspešnem spoju nacionalnega in socialnega v delovanju slovenskih komunistov je v dolgem obdobju med obema vojnama bila marsikdaj dosežena izjemna kvaliteta v obravnavi ključnih problemov slovenske družbe in v odkrivanju perspektiv skladnega nacionalnega in socialnega razvoja slovenskega naroda.

Zusammenfassung

DIE VERBINDUNG DES NATIONALEN MIT DEM SOZIALEN IN DEN DOKUMENTEN DER REGIONALKONFERENZEN DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI SLOVENIENS IN DEN JAHREN 1920—1941

Obwohl diese Untersuchung von den 22 bisher konstatierten Regionalkonferenzen der slovenischen Kommunisten im Rahmen Jugoslawiens von 1920 bis 1941 nur jene berücksichtigen konnte, von denen auch genug Material erhalten geblieben ist, entstand doch ein genügend illustratives Bild über Rolle und Anteil der slovenischen Kommunisten im politischen Leben der damaligen slovenischen Gesellschaft. Als erste behandelt wird die Regionalkonferenz 5. September 1920, die auch als einzige legale im alten Jugoslawien gilt. Besonderes Augenmerk gilt dabei ihrem Standpunkt zur Kärntner Volksabstimmung. Als zweites folgt die Regionalkonferenz der KPJ vom 7. Mai 1922 mit sehr markanten Hinweisen auf Verschiebungen bei der Behandlung internationaler Beziehungen innerhalb der kommunistischen Bewegung Sloveniens. Die Untersuchung verweist vor allem auf die Tatsache, daß sich diese Konferenz gegen den Zentralismus aussprach, sowohl gegen den staatlichen als auch gegen den innerparteilichen, was schon auf eine Weiterentwicklung in der Behandlung der nationalen Frage hindeutet. Ganz besonders hervorgehoben wird die wohl bedeutendste Tagung slovenischer Kommunisten vor der Ausrufung der sog. Diktatur des 6. Jänner, nämlich die Tagung des Regionalrates der KPJ für Slovenien vom 22. Juli 1923. In der ausführlichen Erörterung ihrer politischen Resolution betont die Untersuchung vor allem die Aussage über die nationale Eigenständigkeit der vier Völker Jugoslawiens — der Slovenen, Kroaten, Serben und Makedonier (die Montenegriner werden noch nicht berücksichtigt). Mit dieser Aussage wurde die in der jugoslawischen kommunistischen Bewegung anerkannte Theorie verworfen, wonach es nur eine jugoslawische Nation mit drei verschiedenen Stämmen gäbe. Gleichzeitig wurde eine Diskussion über Möglichkeiten einer Föderation der Donau- und Balkanstaaten eröffnet. Auch die Regionalkonferenz vom 7. und 8. Jänner 1928 nimmt in der Untersuchung einen breiten Raum ein, in erster Linie wegen der Parole vom Vereinten Slovenien, die in den Analysen der politischen und programmatischen Positionen aller damals in Slovenien tätigen Parteien besonders herausgearbeitet wurde.

In der Zeit zwischen Ausrufung der Diktatur des 6. Jänner (1929) und dem Jahr 1941 werden folgende Konferenzen der slovenischen Kommunisten gründlicher analysiert: die Regionalkonferenz von Goričane (16. September 1934), die I. Konferenz der KPS (3. April 1938) und die III. Konferenz der KPS (Ende Juni 1940 in Vinje bei Dolsko). Alle drei Berichte auf der Konferenz von Goričane hatten ihren Schwerpunkt

in der Verknüpfung der nationalen mit der sozialen Problematik, insbesondere der Bericht von Edvard Kardelj über die nationale Frage und die Bauernfrage. Die I. Konferenz der KPS stellte den Aspekt der nationalen Verteidigung in den Vordergrund. Die Bedeutung der III. Konferenz der KPS liegt vor allem in der Verdeutlichung des Klassenmäßigen in der nationalen Politik, weiters in der Beurteilung der Politik der slovenischen Bourgeoisie sowie der Rolle einiger Parteien und Gruppen, die zu Verbündeten der KPS in der Volksfront wurden, nachdem sich einige ihrer Führer nach dem 1. September 1939 — so die Konferenz — mehr dem »westlichen Imperialismus« zuzuwenden begannen.

In der Untersuchung wird desöfteren darauf verwiesen, daß dieselben Probleme zu verschiedenen Zeiten verschiedene Antworten erfordern und daß sich die Umsetzung gewisser Erkenntnisse in die gesellschaftliche Praxis sehr schwierig gestalte. Die erfolgreiche Verknüpfung des Nationalen mit dem Sozialen befähigte die slovenischen Kommunisten der Zwischenkriegszeit zur Lösung der zentralen Fragen der slovenischen Gesellschaft und half ihnen bei der Suche nach Perspektiven für eine harmonische nationale und soziale Entwicklung des slovenischen Volkes.